

Wyzwania dyplomacji publicznej w epoce ponowoczesnej. Wybrane problemy

**DOROTA FATER
MGR**

Uniwersytet Opolski
e-mail: dorota.fater(at)hotmail.com

Słowa kluczowe dyplomacja publiczna, dyplomacja kulturalna, polityka kulturalna, ponowoczesność, postmodernizm, globalizacja, ICT, miękka siła, wizerunek Polski, promocja Polski za granicą

Abstrakt Rozwój internetu jako uniwersalnego medium o zasięgu globalnym, a zwłaszcza wielka popularność mediów społecznościowych sprawiły, że dyplomacja rozumiana jako dialog na linii: rząd kraju A – rząd kraju B stała się wysoce niewystarczającym narzędziem komunikacji międzykulturowej. W postmodernistycznym, wielowektorowym świecie pojawiła się konieczność wzbogacenia tradycyjnej dyplomacji o dwa dodatkowe kanały rozprzestrzeniania informacji: „rząd kraju A – społeczeństwo kraju B” oraz „kanał bezpośredniej komunikacji pomiędzy członkami obu społeczeństw”. Te dwie formy komunikowania konstytuują się w tak zwaną dyplomację publiczną. Niniejszy artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, jakie wyzwania stoją przed tymi, którzy dyplomacji publicznej wyznaczają kierunek i jakich środków używają, aby osiągnąć założone cele.

Challenges of public diplomacy in the post-modern era. Selected problems

Keywords public diplomacy, cultural diplomacy, cultural policy, Postmodernism, post-modernity or the postmodern condition, globalization, ICT, soft power, reputation or image of Poland

Abstract The development of Internet as the universal medium of global range, and popularity of social media especially, made diplomacy understood as a dialogue on the line: Government A – Government B highly insufficient mean of transcultural communication. In post-modern, multi-vectoral world there is a need of augmenting traditional model of diplomacy by two additional channels: “Government of the country A – society of the country B” and “the direct channel for the distribution of information between the members of both societies”. These two forms of communication constitute so called “public diplomacy”. This article is an attempt of answering the question, what challenges are facing those who create policies in public diplomacy and which means they apply to achieve the objectives pursued.

Zmianie uległy zasady, jakimi rządził się świat, zmienili się główni aktorzy, percepcja otoczenia, wizja własnej racji stanu, pojmowania interesów narodowych, a wraz z tym pojawiły się nowe wyzwania, z którymi przyszło zmierzyć się państwom w prowadzeniu ich polityki zewnętrznej (Pacak, 2019, s. 193). Przekształcenia państwowego i międzynarodowego środowiska społeczno-politycznego dokonały się bowiem w związku z takimi czynnikami, jak globalizacja, konsolidacja demokracji (Ryniejska-Kiełdanowicz, 2019, s. 18), a postęp w dziedzinie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT) umożliwił rozwój klasycznej dyplomacji – dyplomacja rdzenia¹ zaczęła przeistaczać się w dyplomację publiczną (Broś, 2017).

Opisy sposobów wpływania jednego kraju na politykę drugiego znaleźć można już w kulturach starożytnych i to praktycznie pod każdą szerokością geograficzną (Sun Wu, Sun Bin, 2012; Tukidydes, 1991; Machiavelli, 2005). Zmieniała się terminologia opisująca stosunki międzynarodowe, inaczej rozkładane były akcenty, lecz pod spodem kryły się praktycznie te same mechanizmy (Chahine, 2010, s. 21). Czytelnikowi nasuną się zapewne skojarzenia ze współczesnymi pojęciami takimi jak propaganda czy choćby *public relations*, które na przestrzeni lat zdążyły nabyć pejoratywnych konotacji (Dobek-Ostrowska, Fras, Ociepka, 1999). My jednak rozważania natury językowej pozostawimy na uboczu, skupiając się na właściwościach funkcjonalnych, gdyż celem głównym niniejszego artykułu jest próba zarysowania wyzwań dyplomacji publicznej w epoce ponowoczesnej. Realizacja powyższego zagadnienia badawczego została zrealizowana dwuwątkowo: najpierw dokonano wprowadzenia teoretycznego dotyczącego definicji, terminologii i klasyfikacji, a następnie przedstawiono transformację klasycznej dyplomacji w dyplomację publiczną, w omawianym okresie, i skoncentrowano się wokół katalogu wyzwań, jakie stoją przed kreatorami polityki publicznej w XXI wieku.

Posłużono się między innymi analizą systemową, która pozwala na traktowanie zjawisk jako ciągu powiązanych i oddziałujących na siebie elementów danego systemu. Tej metodzie podporządkowano materiały źródłowe, artykuły prasowe, strony internetowe. Zastosowano również metodę historyczną (metodę chronologiczną), dzięki której możliwe było ukazanie genezy zjawisk i procesów, które mają wpływ na kształt współczesnej dyplomacji publicznej. Nie pominięto metody ekstrapolacji. Umożliwiła ona prognozowanie przybliżonego kierunku rozwoju zjawisk polityczno-socjologicznych (co zostało dokonane na bazie analizy dotychczasowych wydarzeń i stosunków międzynarodowych oraz funkcjonowania polskiej dyplomacji), poszukiwania związku przyczynowo-skutkowego między zdarzeniami z przeszłości a sytuacją terażniejszą.

Dyplomacja publiczna

Sam termin „dyplomacja publiczna” został ukuty przez Edmunda Gulliona, emerytowanego urzędnika amerykańskiego ministerstwa spraw zagranicznych, późniejszego dziekana Szkoły Prawa i Dyplomacji na Uniwersytecie Tuft – w 1965 roku stworzył tu Centrum Dyplomacji Publicznej imienia Edwarda R. Murrowa (Chahine, 2010). Gullion w zaproponowanej przez siebie definicji kładzie nacisk na działania prowadzone przez rządy, prywatne grupy, a nawet

¹ Współcześnie instytucja dyplomacji składa się z „twardego rdzenia” oraz „miękkiej otoczki”. „Rdzeń” dyplomacji jest sferą stosunków między państwami i stanowi zamknięty system regulowany prawem dyplomatycznym, które jest częścią międzynarodowego prawa publicznego, zob. Surmacz (2015a).

jednostki, służące wpływowi na postawy i opinie innych narodów, a nawet rządów, co w konsekwencji może kształtować ich decyzje w zakresie polityki zagranicznej. Z kolei N.J. Cull określa dyplomację publiczną jako zarządzanie międzynarodowym środowiskiem przez zaangażowanie publiczności (Leszczyński, 2016, s. 46–53). Polscy badacze posługują się definicjami nieco bardziej rozbudowanymi w stosunku do wersji pierwotnych. B. Ociepka (2008, 2012) podkreśla znaczenie dialogu politycznego w komunikowaniu się na arenie międzynarodowej, realizowanego zarówno za pośrednictwem środków masowego przekazu, jak i przez kanały bezpośrednie.

Podmiotami dyplomacji publicznej nie są jedynie rządy, ale szereg innych podmiotów, wśród których znaleźć można organizacje pozarządowe (NGO) i innych uczestników stosunków międzynarodowych, którzy mogą mieć wpływ na wizerunek danego państwa i społeczeństwa. Według K. Rybki-Iwańskiej (2018a) o dyplomacji publicznej mowa tam, gdzie państwa i „aktorzy niepaństwowi” używają mediów i innych kanałów komunikacji do wpływania na opinię publiczną w państwach zaangażowania.

W definicji M.J. Chodakiewicza (2019) można znaleźć taką wykładnię, że dyplomacja publiczna to usiłowanie wpłynięcia na cudzoziemców z pominięciem ich władz państwowych. Dyplomacja publiczna ma różne formy. Objawiać się może np. przez działalność medialną, gospodarczą, artystyczną czy sportową. W każdym wypadku chodzi o chętnie się i zachwalanie własnego kraju. Wykonuje się to czasami w sposób subtelny, a kiedy indziej bezczelny, wstrzeźliwie bądź bez umiaru. I naturalnie balansuje się między tymi wszystkimi skrajnościami.

N. Broś (2017) dodaje, że dyplomacja publiczna prowadzona jest przez państwa, ale i podmioty niepaństwowe (np. organizacje pozarządowe); jest oparta na miękkiej sile, komunikacji dwukierunkowej, strategicznej dyplomacji publicznej, zarządzaniu informacjami, kreowaniu marki kraju i wizerunku elektronicznego (*e-image*); obejmuje przełożenie polityki zagranicznej na sprawy wewnętrzne i dotyczy kwestii zarówno krótko-, jak i długoterminowych. Dyplomacja publiczna zmierza do ukształtowania takiego otoczenia zewnętrznego, które wspierałoby politykę zagraniczną danego państwa przez zrozumienie, odpowiednie informowanie i wpływanie na międzynarodową publiczność.

W odróżnieniu od dyplomacji klasycznej, dyplomacja publiczna skierowana została do znacznie szerszego grona odbiorców. Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych posługuje się własną definicją, która odnosi się bezpośrednio do planów i realizacji bieżącej polityki zagranicznej naszego państwa. Od roku 2011 można zaobserwować (wprowadzane przez MSZ) liczne zmiany ilościowe i jakościowe w opisach terminu dyplomacja publiczna. Najnowsza definicja, styczeń 2019, brzmi następująco:

Dyplomacja publiczna obejmuje działania o charakterze strategicznym, koordynacyjnym i wykonawczym, które poprzez kształtowanie postaw społecznych i opinii publicznej za granicą mają na celu uzyskanie zrozumienia i poparcia dla polskiej racji stanu i polityki zagranicznej RP. Wykorzystanie mechanizmów *soft power* w dyplomacji publicznej, takich jak promocja polskiej kultury, historii, nauki i innowacji, języka polskiego, edukacji, sportu, turystyki oraz gospodarki, pozwala budować pozytywny wizerunek Polski za granicą i dobre stosunki międzynarodowe. Dyplomacja publiczna odgrywa bardzo ważną rolę obok tradycyjnej dyplomacji, a jej działalność skierowana jest do zagranicznych instytucji, organizacji i społeczeństw (MSZ, 2019; DDPiK-MSZ, 2011, s. 6).

Wszystkie te role i funkcje wymagają inwencji, wysiłku intelektualnego, jednym słowem twórczego podejścia, jeżeli mają być spełniane skutecznie i dobrze. Kluczowym zadaniem, jak trafnie zauważa Orłowski, jest rozpoznawanie i sygnalizowanie sprzeczności w stosunkach międzynarodowych oraz działanie na rzecz ich rozładowania, zarówno wyprzedzające, jak i *post factum* (Orzechowski, 2002, s. 42).

Ponowoczesność

Termin „ponowoczesność” pojawił się w słownikach w drugiej połowie XX wieku i doskonale charakteryzuje obecną epokę. Obejmuje on współczesną kulturę i cywilizację uwzględniającą codzienne zachowania ludzi, dominujące wzory myślenia i postępowania, ale także sztukę, politykę, a częściowo nawet religię i naukę (Dziewiecki, 2002). Epoka, w której żyjemy, nastawiona jest na ciągłe i nieustannie zachodzące zmiany. Nie ma w niej kultur dominujących, autonomicznych, wszystko rozlewa się w wielokulturowym galimatiasie. Ponowoczesność rodzi wiele nadziei, ale jest też czasem, w którym niepewność towarzyszy jednostkom ludzkim i społecznym (Bauman, 2012a). Gunia (2012) w swoich rozważaniach na temat epoki, stosując skrót myślowy, mówi, że refleksja nad ponowoczesnością nosi miano postmodernizmu², bo to z kolei szeroki ruch kulturowy, nastawiony na interdyscyplinarność pomiędzy naukami. To w nim przeplata się filozofia, sztuka, polityka i nauka. Nie ma granic, nie ma również prawdy, obiektywności czy jednoznacznego ładu estetycznego. W centrum jest tolerancja, otwartość oraz wymóg podejmowania nieustannych decyzji odnośnie do pojawiających się przemian (Gunia, 2012).

Postmodernizm zdaje się już odchodzi do przeszłości, wyczerpaniu uległ jego potencjał rewolucyjny – został przyswojony przez kulturę masową, która przepracowała i przyswoiła większość jego postulatów. Ponadto uległ on zinstytucjonalizowaniu, wskutek czego stał się ideologią *de facto* konserwatywną, której możliwości krytyczne zostały zredukowane (Lenart, 2015, s. 72). Inaczej jest z terminem ponowoczesność, jak nigdy wcześniej w historii Heraklitowe *panta rhei* najtrafniej opisuje tę epokę. Ponowoczesny świat ciągle płynie i absolutnie nie ma zamiaru zwalniać (Gunia, 2012). Nazwa epoki odnosi się też do kryzysu nowoczesności jako projektu cywilizacyjnego. Nie zrywa jednak całkowicie z wartościami „ery” nowoczesnej. Wolność wyboru, różnorodność, możliwość głoszenia krytyki cechowały nowoczesność i pozostały w ponowoczesności. Jednak ponad wszystko ponowoczesność stoi w opozycji wobec typowego dla nowoczesności ideału zunifikowanej i zestandaryzowanej kultury, będącej wspólnym wytworem wszystkich jednostek gatunku ludzkiego. W miejsce nowoczesnych tendencji, dążenia do budowania jednolitej tożsamości, zostaje wprowadzone pojęcie idei nieredukowalnych różnic zainteresowań, przekonań oraz wartości wpisujących się w tło stosunków międzyludzkich. W opisie rzeczywistości społecznej wskazuje się na jaskrawy brak jednolitej wizji świata oraz na rozpad „wielkich narracji”, które miały nadawać sens i kierunek rozwojowi historycznemu. Wyraźnie widoczną cechą warunków ponowoczesnych jest przejście od wartości niedostatku do wartości postmaterialistycznych, wśród których znaczącą rolę odgrywa ideologia konsumeryzmu (Płachciak, 2008).

² Termin ten był używany już w latach trzydziestych przez F. de Onis w celu wyrażenia jego dezaprobaty dla współczesnej mu poezji modernizmu.

Według Z. Baumana i Z. Melosika ponowoczesność to: konsumpcjonizm, nowa jakość życia społecznego, hiperrzeczywistość, dekonstrukcja hierarchii społecznej, fragmentaryczność życia, anonimowość, oraz stawianie pytania o tożsamość: „kim jestem”? Badacze dodają, iż okres ten nie jest wolny od zagrożeń, którymi są: kryminalizacja biedy, automatyzacja seksu, konsumpcyjny tryb życia, homogenizacja kultury, amerykańizacja, makdonaldyzacja, atomizacja społeczeństwa (Wolarczyk, Małecka-Wolarczyk, 2014). Inne „niedogodności” dostrzega D. Bell, stawiając tezę o „napaści” kultury na strukturę społeczną:

Nowa rewolucja już się rozpoczęła i to w dwojakim sensie. Po pierwsze, autonomia kultury osiągnięta w sztuce zaczęła przenikać do życia codziennego. Postmodernistyczna postawa domaga się, by to, co uprzednio rozgrywało się tylko w fantazji i wyobraźni, zaczęło naprawdę dziać się w życiu. Różnica między sztuką a życiem znikła. Wszystko, co dozwolone w sztuce, staje się dozwolone również w życiu.

Po drugie, styl ten, do tej pory charakteryzujący wąskie, elitarne grupy społeczeństwa, zaczął obejmować coraz szersze jego kręgi i znacząco oddziaływać na większość. Rewolucyjne zmiany zapoczątkowane ponad pół wieku temu obecnie obejmują szerokie spektrum funkcjonowania jednostki i społeczeństwa. Kolejny, współczesny nam badacz A. Aviram uważa, że w naszych czasach równolegle dokonuje się kilkanaście rewolucji, mających głęboki wpływ na kształt ludzkiego życia w prawie każdym jego wymiarze. Przemiany dotyczą kwestii fundamentalnych dla istnienia społeczeństwa, takich jak: wartości, normy społeczne, role, obyczaje, styl życia, sposoby i zasady zbiorowego funkcjonowania. Zachodzą one również w sferze definicji płci i ról społecznych, charakteru związków międzyludzkich, w tym również małżeństwa i rodziny. Mają one związek z szerszymi zmianami mentalnościowymi i światopoglądowymi wynikającymi z upadku tak zwanych wielkich metanarracji (F. Lyotard), służących człowiekowi do opisu i rozumienia świata (nauka, religia) (Biernat, 2014). Czy jest może tak, że opis ponowoczesnego świata – i wiele innych opisów postmodernizmu sporządzonych przez wielu innych autorów – odnosi się tylko do protestu wobec „karterjańskiej” nowożytności, czy w ogóle (przynajmniej w głównej mierze) do wszystkich nowoczesności, jakie były, są i będą, także i tych, które świadomie głosiły nowy porządek na gruzach poprzedniego. Jeśli tak, to ponowoczesność nie jest niczym nowym w historii, choć twierdzi, że jest. Ale może jest? Wszak nigdy dotąd ludzkość nie żyła w takim natłoku demograficznym, nigdy dotąd nie dostrzegała zagrożenia ekologicznego, nigdy dotąd nie stała przed perspektywą strukturalnego bezrobocia, nigdy nie realizowała tego, co nazywamy globalizacją, i nigdy dotąd nie zdobyła się na takie inicjatywy globalne, niepozabawione skuteczności, jak obecnie? To by jednak świadczyło, że się nie powtarzamy. Ale czy jest to zarazem zapowiedź kultury bez utopii, światopoglądu, filozofii i etyki? (Tanalski, 1995).

Opisując epokę (na tle której prezentuje się temat główny), nie można pominąć jej ram czasowych. Dla ponowoczesności jest zadaniem niezwykle trudnym wskazanie jednej daty, od której „to się zaczęło”. Autorka niniejszej publikacji przejrzała szereg prac omawiających zagadnienie ponowoczesności od strony teorii literatury, socjologii, filozofii, sztuki i natrafiła na ogólne sformułowania przedziału czasowego dla poszczególnych dyscyplin. Jedynie Wolarcykowie (2014) wskazali konkretne daty, będące momentem zwrotnym w dziejach epoki historycznej zwanej współczesnością (po 1918 r.), bezpośrednio korespondujące z naszym ówczesnym ży-

ciem. Są to wydarzenia z dziedziny technologii i rewolucji ICT: 20.06.1969 roku misja Apollo 11 (N. Armstrong – pierwszym człowiekiem na Księżycu); 29.10.1969 roku pierwsza uczelniana sieć internetowa (USA); 3.04.1973 roku pierwszy telefon komórkowy Motorola model DynaTAC (USA).

Konkludując, w pracach naukowych i popularnonaukowych można znaleźć wiele określeń na termin ponowoczesność. Z. Bauman stworzył ich kilka (Cikała-Kaszowska, 2015, s. 91), ale za jedną z podstawowych definicji przyjmuje się tę:

Ponowoczesność to nowoczesność bez iluzji (co można też wyrazić stwierdzeniem, że nowoczesność jest ponowoczesnością nieprzyjmującą prawdy o sobie). [...] Można powiedzieć, że po długotrwałej i zażartej, choć w końcu nierozstrzygniętej walce o odczarowanie świata [...] ponowoczesność przynosi tego świata powtórne zaczarowanie (Bauman, 2012b).

Dyplomacja kulturalna

Człowiek ponowoczesny to człowiek anonimowy, często ukryty w zakamarkach internetu, nieujawniający własnej tożsamości; skupiony na dbałości o estetyzację własnego ciała, otoczenia, na powierzchowności; skupiony na nabywaniu dóbr i usług; poszukujący własnego „ja”, własnej tożsamości; będący punktem wyjścia działania i zarazem organizmem doświadczającym – zbierającym wrażenia; dążący do unikania odpowiedzialności za swoje czyny (krzewiący adiaforyzację); dążący głównie do zabawy – pełniący funkcję konsumenta i gracza (Cikała-Kaszowska, 2015, s. 92); korzystający z nowoczesnych środków komunikacji, które sprawiły, że we współczesnym świecie informacja stała się źródłem siły i wpływu (Surmacz, 2015b, s. 135), dlatego budowanie wizerunku państwa przez kulturę ma w takich warunkach głęboki sens. Państwa włączają ten obszar do swojej polityki zagranicznej już od okresu międzywojennego i znaczenie tego instrumentu staje się coraz większe. Jedne kraje posługują się nim w sposób transparentny, wyodrębniając zagraniczną politykę kulturalną jako odrębny sektor swojej polityki zewnętrznej, a inne udają, że kultura jest zbyt subtelna i ulotna, by wprzęgać ją w prozaiczne procesy, w dziedzinie tak mało delikatnej, a niekiedy wręcz brutalnej, jaką jest ze swej natury polityka. Wszystkie jednak, niezależnie od deklaracji, wykorzystują kulturę do budowy swojego prestiżu na arenie międzynarodowej, zarówno przez mającą charakter strategiczny promocję kultury i podnoszenie nią zainteresowania, jak i taktyczne reagowanie na bieżące potrzeby i oczekiwania zagranicznych odbiorców. Mogą też poprzez kulturę neutralizować negatywny wizerunek państwa (Michałowska, 2010, s. 44–45). Kultura jest zarówno główną przyczyną potrzeby dyplomacji, rozumianej jako mediacja między różnymi kulturowo wspólnotami, jak i wyraźnym mechanizmem mediacji wzajemnego wyobcowania. Dyplomacja kulturalna jest sposobem, w jaki państwa przezwyciężają różnego rodzaju alienacje i przedstawiają innym siebie. Jeżeli jedną z głównych funkcji dyplomacji jest łagodzenie napięć w stosunkach międzynarodowych, to dyplomacja kulturalna stanowi jej ważny instrument. Jeżeli natomiast jej funkcją jest umacnianie pozycji państwa na arenie międzynarodowej, to jest ona miękkim elementem całości działań dyplomatycznych państwa i najlepszym przykładem *soft power*, którą J. Nye zdefiniował jako zdolność państwa do zdobywania wpływów dzięki atrakcyjności własnej kultury, polityki i ideologii, a nie za pomocą przymusu czy zapłaty.

Dyplomacja kulturalna przez wiele lat nie była uważana za „poważną część dyplomacji”, a tym samym znaczący instrument polityki zagranicznej, dopiero w epoce ponowoczesnej doceniono jej zalety i w ostatnim czasie nastąpiło widoczne podniesienie jej prestiżu (Surmacz, 2015b, s. 232). Dyplomacja kulturalna stanowi dziś oficjalny instrument polityki zagranicznej państwa. Należy zaznaczyć, że jest ona zjawiskiem wtórnym w odniesieniu do międzynarodowych stosunków kulturalnych, które istniały w okresie przedpaństwowym. Tradycyjna dyplomacja kulturalna charakteryzowała się jednostronnością, była swego rodzaju propagandą – uważają autorzy jednego z niezliczonych opracowań międzynarodowych stosunków kulturalnych. Twierdzą oni, że we współczesnym świecie owa dyplomacja charakteryzuje się wzajemnością, opiera na uznaniu pluralizmu kulturowego i poszanowaniu wartości i wzorów innych kultur. Wyrażają również przekonanie, że nowoczesna dyplomacja kulturalna służy narodom w wytwarzaniu atmosfery wzajemnego zrozumienia i zaufania poprzez zainteresowanie życiem i wartościami innych, a ponadto może niwelować stereotypowe myślenie (Ziętek, Olchowski, 2007, s. 472). Wydaje się jednak, że jest to myślenie bardzo mocno życzeniowe i wyidealizowane. Autorzy przypisują bowiem państwom intencje charakterystyczne dla ludzi o wysokim poziomie kultury oraz swego rodzaju empatii i zdolności rozumienia innych kultur, otwartości poznawczej. Tymczasem państwa po prostu realizują swoje interesy, które z natury mają charakter egoistyczny (Zenderowski, Cebul, Krycki, 2010, s. 151–183). W praktyce stosowanie miękkiej siły polega na kształtowaniu pozytywnego wizerunku państwa na arenie międzynarodowej i jego promocji jako atrakcyjnej marki. Państwa profesjonalizują swoje działania na tym polu. Dyplomacja kulturalna obejmuje działania promujące państwo poprzez szeroko rozumianą kulturę (sztuka, nauka, edukacja, historia) oraz wymianę idei i wartości w tych sferach, a jej celem jest promowanie wzajemnego rozumienia między narodami. Tradycyjnie dotyczyła tzw. kultury wysokiej, obecnie jej zakres przedmiotowy jest przede wszystkim poszerzony o kulturę masową, przyciągającą większą publiczność, ale także włącza inne elementy kultury i tradycji (Surmacz, 2015b, s. 233). Przy czym trzeba pamiętać, że dotarcie do odbiorców w innych krajach jest uwarunkowane doskonałym rozpoznaniem przyzwyczajzeń, mentalności i wrażliwości większości członków danego narodu oraz elit, odpowiedzialnych za kreowanie gustów kulturalnych. Nie bez znaczenia zatem jest korzystanie z usług funkcjonujących w tych państwach informatorów, kogoś w rodzaju miękkiego wywiadu, umiejących trafnie rozpoznać owe „zagłębienie kulturowe” i zaproponować odpowiednie sposoby przekazu wartości danej kultury narodowej. Kto wie, czy „wywiad kulturalny” w XXI wieku nie zyska na znaczeniu kosztem klasycznych wywiadów? W praktyce działa ich kilkadziesiąt, a to pozwala obalić mit mówiący, że kultura stanowi tę sferę stosunków międzynarodowych, która jest względnie wolna od różnego rodzaju imperialistycznych obciążeń. Przeciwnie, kultura jest sferą, w której bardzo często zachodzi proces ugruntowywania się wpływów jednego państwa w innych (Zenderowski i in., 2010, s. 151–183).

Wyzwania dyplomacji publicznej

Na archiwalnej stronie internetowej polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych przeczytamy, że realizowana jest prowadzona wielokierunkowo dyplomacja publiczna, która obejmuje działania o charakterze informacyjnym, stawiającym sobie za cel kształtowanie przychylniej Polsce

zagranicznej opinii publicznej, poprawę i obiektywizację wiedzy i zrozumienia naszego kraju, jego historii, wkładu Polski i Polaków w rozwój Europy i świata, wzmocnienie prestiżu naszego kraju na arenie międzynarodowej, stymulowanie kontaktów i współpracy między zagranicznymi i polskimi partnerami. Istotnym zadaniem jest także wzmocnienie wizerunku naszego kraju jako ważnego państwa w Europie, promotora europejskiej polityki wschodniej, mocnego ognia Sojuszu Północnoatlantyckiego, kraju cywilizacyjnego sukcesu, którego obywatele cenią sobie wolność i umieją się nią dzielić, kraju udzielającego coraz większej pomocy rozwojowej, wspierającego swoją diasporę, kraju bezpiecznego, posiadającego stabilne perspektywy rozwoju dzięki przynależności do Unii Europejskiej i NATO, wartościowego partnera politycznego, gospodarczego, naukowego, społecznego i kulturalnego (MSZ, 2019)³. Polityka ta prowadzona jest zgodnie z przyjętymi przez państwo strategiami oraz w oparciu o wizję i misję instytucji powołanych do prowadzenia czynności związanych np. z promocją kultury poza granicami. Działania dyplomacji publicznej skorelowane są z krótko- i długoterminowymi celami polityki zagranicznej. Ministerstwu Spraw Zagranicznych zależy także (obok głównego nurtu) na rozwoju relacji i współpracy między krajami na poziomie regionów i samorządów lokalnych.

Jednym z istotnych elementów budowania dobrej marki naszego kraju jest współpraca rozwojowa, projekty pomocowe, w których uczestniczy także Polska. Obejmuje swym zasięgiem 20 państw w Europie, Azji i Afryce, stanowiąc o wzroście prestiżu naszego kraju w tych regionach (DDPiK-MSZ, 2012, s. 7).

W ostatnich latach szczególną wagę przywiązuje się do aspektu ekonomicznego dyplomacji publicznej. Kładzie nacisk w działalności promocyjnej na interesy swojej gospodarki oraz biznesu. Również działalność kulturalna, która tradycyjnie jest jedną z dziedzin znajdujących się w centrum uwagi dyplomacji publicznej, ma swój aspekt ekonomiczny. Promowanie rodzimej kultury, znaczących wydarzeń kulturalnych, sportowych, osiągnięć naukowych, wreszcie swego kraju jako destynacji turystycznej ma wymiar ekonomiczny, służy bogaceniu się naszej ojczyzny. Innymi słowy, należy pamiętać, że sfera kultury, nauki, turystyki to z punktu widzenia ekonomii dziedziny gospodarki narodowej. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, w ten sposób postrzegając i traktując dyplomację publiczną, dowodzi, że inwestowanie w tę gałąź dyplomacji po prostu się opłaca (DDPiK-MSZ, 2014, s. 13). Ministerstwo odpowiedzialne za politykę zewnętrzną organizuje szkolenia dla polskich przedsiębiorców w zakresie uczestniczenia w przetargach i projektach organizacji międzynarodowych. Wspiera też współpracę technologiczną polskich firm oraz instytucji badawczo-naukowych z ich odpowiednikami za granicą. Dąży do przyciągnięcia do Polski kapitału intelektualnego, będącego dźwignią innowacyjności, wykorzystując w tym celu między innymi program Poland Prize (Czaputowicz, 2018).

Nowe podejście i spory nacisk kładzie się na media oraz szkolnictwo polonijne i polskojęzyczne za granicą. Rząd postrzega je jako nośniki polskiej kultury i tradycji narodowej (Waszczykowski, 2016). Nie pomija się roli języka (Ziętek, Olchowski, 2007, s. 427).

Najważniejszym jednak ogniwem w promocji własnego kraju na zewnątrz są jego obywatele. W przypadku Polski podstawową ideą stojącą za wytycznymi będzie konstatacja, że Polskę i Polaków określają twórcze napięcie, ścieranie się przeciwstawnych cech, indywidualizm, aktywność i pomysłowość; bo atutem promocyjnym Polski są ludzie – Polacy, którzy są naj-

³ Strona internetowa MSZ-u aktualna w latach 2002–2018.

lepszymi ambasadorami marki Polska (DDPiK-MSZ, 2014, s. 18), czyli ci którzy nie zawsze w sposób świadomy pochylają się nad celami bezpośrednimi zagranicznej polityki kulturalnej, ale realizują ją, kreując pozytywny współczesny obraz kultury polskiej, reagując na oczekiwania odbiorców, pobudzając ich zainteresowania, ułatwiając dostęp do polskiego dziedzictwa kulturowego (Ziętek, 2010a), będąc ich przewodnikami po meandrach rodzimej kultury. Obecność licznej (dwudziestomilionowej) polskiej społeczności poza granicami kraju jest szansą na aktywną promocję polskich interesów w świecie. Wsparcie Polonii na rzecz dalszego umacniania bezpieczeństwa Polski, urealnienia wizerunku reform wdrażanych przez rząd oraz promowania prawdy o polskiej historii przekłada się na realną politykę. Rodacy stali się ważnym sojusznikiem rządu w promowaniu polskiej racji stanu, polskiej kultury i pamięci narodowej, polskiej narracji historycznej (Czaputowicz, 2019). Innym ważnym czynnikiem osobowościowym jest umiejętne wykorzystywanie autorytetów, znanych osobowości do promocji państwa w świecie. Ważne jest, by propagowanie narodowej kultury i nauki było apolityczne i winno się stać się wspólnym interesem rządu oraz pozostałych ugrupowań politycznych (Ziętek, Olchowski, 2007, s. 435).

Nowy model dyplomacji – dyplomacja publiczna, stanowi potężną siłę wykorzystywaną w społeczeństwie informacyjnym, będąc jednocześnie wielkim wyzwaniem dla dyplomatów. Jej rozwój był efektem i pochodną zaimplementowania rozwiązań technologicznych do praktyki dyplomatycznej, z jednej strony wymuszając na państwach wdrażanie nowych praktyk z zakresu dyplomacji, z drugiej pokazując im ogromny potencjał i nowe sposoby osiągania celów polityki zagranicznej w zmieniającym się, cyfrowym systemie międzynarodowym. Intensyfikacja przepływu informacji w wymiarze globalnym, ułatwienie dostępu do nich wymusiły na dyplomacji adaptowanie kolejnych kroków zwiększających jej transparentność. Dodatkowo rozwój nowych mediów, namnażanie się kolejnych kanałów komunikacji, pozwolił na wygenerowanie dialogu (o wciąż ograniczonym potencjale) między oficjalnymi dyplomatami a publicznością międzynarodową, której odczucia, wskazania zaczynają być uwzględniane w decyzjach z obszaru polityki zagranicznej (Broś, 2017). Globalizacja wpływa już – i to zjawisko się nasili – na sposób uprawiania, strukturę i zapotrzebowanie na dyplomację. Przy względnie obniżeniu potrzeb na „usługi dyplomatyczne” w rozstrzygnięciu ważkich kwestii politycznych (zwłaszcza spornych) wzrasta popyt na te „usługi” w wielu innych dziedzinach: gospodarczej, kulturalnej i naukowej (działanie na rzecz optymalizacji wizerunku danego kraju i jego możliwości, tradycji) (Woroniecki, 2004) i jest związane z coraz wyraźniejszym trendem *individual empowerment*. Coraz większa obecność społeczności w krajobrazie punktów odniesienia współczesnych dyplomatów wymaga systematycznej ewolucji i wzbogacania treści oraz narzędzi współczesnej dyplomacji. Coraz bardziej liczna, ale i zróżnicowana globalna klasa średnia wymaga i oczekuje od dyplomatów i polityków coraz więcej. Dyplomaci coraz rzadziej mogą cieszyć się luksusem realizacji zadań za zamkniętymi drzwiami. Coraz częściej działają publicznie, współpracują w sieci/sieciach. To rewolucja! (Rybka-Iwańska, 2018b).

Przez komunikację bezpośrednią, a także fora, portale społecznościowe czy komunikatory internetowe łatwiej dotrzeć do odbiorcy, by realizować postawione przed dyplomatami zadania i cele pośrednie, jakimi są: obiektywizacja wizerunku kraju za granicą, tworzenie i aktualizowanie zintegrowanego systemu informacji o własnej kulturze w światowych zasobach sieciowych, tworzenie i gromadzenie oraz udostępnianie materiałów informacyjnych i promocyjnych (Ziętek, 2010a). Dyplomacja publiczna stała się bardziej „partycypacyjna” niż „prezentacyjna”, gdyż takiej

oczekuje środowisko międzynarodowe. R. Zaharna uważa, że model sieciowy powinien zastąpić tradycyjną dyplomację publiczną. W modelu tym nie chodzi o ilość informacji, ważne jest to, by nadawca miał możliwie najbardziej rozległą sieć i mocne powiązania w jej ramach. Ponadto chodzi o budowanie pewnych mostów, pozwalających pokonywać przeszkody w komunikowaniu na poziomie globalnym. Ważna jest przy tym kwestia badań opinii publicznej, które do tej pory były wykorzystywane przy budowaniu przekazów komunikacyjnych. W nowej dyplomacji powinniśmy także zwracać uwagę na to, w jaki sposób ludzie są ze sobą powiązani, jak tworzą nowego rodzaju sieci. W przyszłości bowiem wiarygodne bazy danych będą bardziej wartościowe niż badania opinii publicznej (Ryniejska-Kiełdanowicz, 2015, s. 381).

Skuteczność dyplomacji publicznej wymaga zróżnicowanego języka komunikacji i częstego sięgania po instrumenty niestandardowe, niebudzące bezpośrednich skojarzeń z polityką. W tego typu działaniach wysiłki samych instytucji rządowych są niewystarczające. Konieczny jest stały dialog ze społeczeństwem; kierowanie się busolą opinii, gustów i nastrojów, kontakt z myśleniem niezależnym i inspiracja niesztabowymi metodami, nierzadko wymuszającymi weryfikację obranych kierunków. Współpraca z podmiotami spoza administracji publicznej – instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi, think tankami czy kręgami biznesowymi – jest pożądanym instrumentem kreowania wizerunku Polski w świecie (DDPiK-MSZ, 2011, s. 6). Innym sposobem jest wykorzystywanie metod i działań *public relations*, by wzmocnić własną siłę czy prestiż na arenie międzynarodowej. Ważne jest to, że pozostaje coraz mniej miejsca na komunikowanie jednostronne. Dlatego można przewidywać dalsze przenikanie się polityki zagranicznej i *public relations*. Należy odwołać się tu do słów T. Łoś-Nowak (2011, s. 29), że państwa na arenie międzynarodowej funkcjonują w sieci powiązań, co oznacza, że swoją politykę międzynarodową winny realizować raczej w strategiach kooperacyjnych niż w konfrontacyjnych i dysponować potencjałem pozwalającym im być postrzeganymi jako atrakcyjny uczestnik stosunków międzynarodowych. Atrakcyjność państwa ponowoczesnego i jego wartość wzrastają wraz z otwartością na współpracę, umiejętnością wykorzystywania tego, co daje środowisko międzynarodowe, oraz siłą, która pochodzi z przyciągania i ma źródło w atrakcyjności kultury danego państwa, czy postawą wobec ważnych problemów. Wiele współczesnych państw, zwłaszcza wielkich mocarstw czy mocarstw „wschodzących”, rozumie ten fenomen transformacji oraz siły i stara się budować na nim swoją „międzynarodową” markę. (Ryniejska-Kiełdanowicz, 2015, s. 382). Dzięki zoptymalizowanym działaniom *public relations* „odpowiednie” informacje docierają do obywateli państw – a ci ostatni wpływają na decyzje polityczne. W przeszłości często mówiono, że polityka zagraniczna powinna być niezależna od krajowej. Współcześnie jest to niemal niemożliwe. Odpowiedzią na tę zmianę jest właśnie dyplomacja publiczna (Rybka-Iwańska, 2018b).

Podsumowanie

G. Szondi i E. Gilboa (2008) dzielą dyplomację publiczną na dwa rodzaje: tradycyjną dyplomację publiczną i dyplomację publiczną XXI wieku (Szondi, 2008, s. 59–86) oraz nową dyplomację publiczną (Gilboa, 2008, s. 37–58). Autorzy ci zauważają, że tradycyjna dyplomacja publiczna była narzędziem skonfliktowanych ze sobą krajów, które chciały przekonać opinię publiczną

wrogich państw do wywarcia wpływu na ich rządy. Takie działania były charakterystyczne dla okresu zimnej wojny, kiedy dyplomacja publiczna była instrumentem umożliwiającym zmianę w środowisku politycznym w danym kraju. Dopiero na początku XXI wieku odróżniono zimnowojenną dyplomację od jej obecnej formy, nazywanej nową dyplomacją publiczną uwzględniającą więcej podmiotów, będących zarówno odbiorcami, jak i nadawcami komunikatów stosowanych w dyplomacji publicznej. Zmieniły się cele, które były powiązane z potrzebą dostosowania do zmieniającej się sytuacji w środowisku międzynarodowym; za czasów zimnej wojny głównym zadaniem było przekonanie opinii publicznej innych krajów do potrzeby zmiany politycznej w danych państwach. Z kolei nowa dyplomacja publiczna nastawiona jest na budowanie silnej reputacji kraju przez promowanie własnych interesów i zdobywanie poparcia zarówno na gruncie politycznym, jak i ekonomicznym. Wśród cech charakterystycznych nowej dyplomacji publicznej G. Szondi i E. Gilboa wymieniają: udział podmiotów państwowych i niepaństwowych, bazowanie na komunikowaniu dwukierunkowym, zarządzaniu reputacją i wizerunkiem kraju, poruszaniu kwestii krótko- i długoterminowych, budowaniu i utrzymywaniu relacji, bazowaniu na ideach i wartościach.

W tym kontekście można stwierdzić, że dyplomacja publiczna w nowej odsłonie jest silnie powiązana z nową kategorią komunikowania, z międzynarodowym *public relations* (Leszczyński, 2016, s. 46–53), z zaangażowaniem w relacje ze społecznościami krajów przyjmujących, z *winning hearts and minds*, z zarządzaniem poprzez sieci oraz z dbałością o relacje sieciowe i ich rozwój wraz z pogłębianiem i umacnianiem tych „związków”, z „demokratyzacją” dyplomacji (Melissen, 2013, za: Rybka-Iwańska, 2018c).

Według K. Rybki-Iwańskiej, by MSZ mogło realizować powyższe założenia nowej dyplomacji publicznej – chcąc sprostać współczesnym wyzwaniom – powinno być: operacyjne; wyposażone w obszerną wiedzę, także gospodarczą; zorientowane na budowanie sieci kontaktów i partnerstw; zdolne do tworzenia porozumień; zaangażowane i rozeznane w sprawach krajowych; elastyczne i odporne; zorientowane na efekty; zaawansowane technologicznie (Hocking, Melissen, Riordan, Sharp, 2012, za: Rybka-Iwańska, 2018c). Musi także równoważyć otwartość na zmiany i zachowywanie ciągłości w różnych agendach i obszarach, a przy tym dbać o spójność działań; tu koordynacja jest kluczowa. Powinno skupić się na efektywnej, dynamicznej oraz wiarygodnej dyplomacji publicznej, nie zapominając o wzrastającej wadze działań konsularnych i *citizen diplomacy*, a także dostrzec potrzebę zwiększania kompetencji dyplomatów do prowadzenia analiz długoterminowych, planowania strategicznego oraz rozwoju ich umiejętności społecznych (Melissen, 2013, za: Rybka-Iwańska, 2018c), w tym kompetencji „miękkich” i teleinformatycznych.

Na specyficzne zagrożenie dla kulturowego bezpieczeństwa w naszej polityce zagranicznej zwraca uwagę J. Woroniecki (2004), który zauważa, że:

poza MSZ również kancelarie: Prezydenta i/lub Prezesa Rady Ministrów ingerują czy nawet usiłują prowadzić samodzielną politykę zagraniczną, podobnie – w swych dziedzinach – branżowe ministerstwa. Ba, nawet metropolie uważają się za predestynowane do prowadzenia samodzielnie swej polityki zagranicznej i utrzymywania własnych kontaktów z partnerami zagranicznymi. Z jednej strony następuje swoiste „uspołecznienie” tej polityki, przybliżenie jej „do mas” (lub – bardziej elegancko – do społeczeństwa obywatelskiego), z drugiej wzrasta

zamieszanie, szum informacyjny i niespójność w prezentowanym na zewnątrz stanowisku, a nawet pojawia się możliwość manipulowania przez zagranicznych partnerów.

Wpływ nowych technologii na trzy najważniejsze zasady organizacyjne nowożytnej dyplomacji – strukturę hierarchiczną, poufność (bezpieczeństwo informacyjne) i jednokierunkowe kanały komunikacji, przez które MSZ informuje społeczeństwo *ex-post* o swoich działaniach dyplomatycznych – identyfikuje według J. Batora trzy możliwe scenariusze zmian. W pierwszym ICT stają się zasadniczym czynnikiem głębokiej transformacji, struktura hierarchiczna zostaje zastąpiona strukturami sieciowymi; MSZ i placówki dyplomatyczne uczestniczą w zadaniowo zorganizowanych wirtualnych zespołach, grupujących także ekspertów zewnętrznych i w ten sposób dyplomacja przestaje być wyłączną prerogatywą MSZ. Działania dyplomatyczne przybierają postać sieciowo zorganizowanych projektów odnoszących się do konkretnych celów polityki zagranicznej. Część projektów podlega ochronie informacyjnej, a część jest otwarta. J. Bator określa to podejście jako *risk export*. Jednokierunkowy kanał komunikacji publicznej zostaje zastąpiony wieloma kanałami wzajemnych oddziaływań, a społeczeństwo uzyskuje realny wpływ na formułowanie polityki zagranicznej. Drugi scenariusz zakłada utrzymanie *status quo*, a według trzeciego nowe technologie stają się nośnikiem rewitalizacji dotychczasowych norm, procedur i zasad dyplomacji. Hierarchiczne struktury organizacyjne są uzupełniane elastycznymi strukturami zadaniowymi. Kanały komunikacji publicznej są dwukierunkowe, uwzględniające system konsultacji społecznych. Zmiany dotyczą przede wszystkim praktyki dyplomacji, częściowo jej struktur, lecz nie są na tyle głębokie, by transformacji uległa instytucja dyplomacji i jej rola w stosunkach międzynarodowych (Surmacz, 2015b, s. 136–137).

Bibliografia

- Alabrudzińska, E. (red.) (2016). *Dyplomacja europejska wobec wyzwań XX i XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Bania, R., Zdulski, K. (red.). *Wyzwania i problemy współczesnych stosunków międzynarodowych*. Łódź: Wydawnictwo Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych.
- Bauman, Z. (2012a). Jedyne, czego możemy być dziś pewni, to niepewność. *Forum*, 16 stycznia.
- Bauman, Z. (2012b). *Etyka ponowoczesna*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Biernat, T. (2014). Czy istnieje rodzina ponowoczesna?, *Paedagogia Christiana*, 2 (34), 184–185.
- Broś, N. (2017). Znaczenie nowych technologii dla współczesnej dyplomacji. *Political Dialogues*, 22, 163–174. Pobrano z: <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/DP/article/viewFile/DP.2017.010/14637> (25.02.2019).
- Chahine, J. (2010). *Public Diplomacy: A Conceptual Framework*. Praca doktorska. Montreal.
- Chodakiewicz, M.J. (2019). Dyplomacja publiczna zintegrowana. *Tygodnik Solidarność*, 2. Pobrano z: <https://www.tysol.pl/a28652--Felieton-TS-Prof-Marek-Jan-Chodakiewicz-Dyplomacja-publiczna-zintegrowana> (29.01.2019).
- Cikała-Kaszowska, K. (2015). W poszukiwaniu wspólnoty. Ponowoczesny problem ze wspólnotą w ujęciu Zygmunta Baumana. W: K. Cikała-Kaszowska, W.B. Zieliński (red.), *Spoleczeństwo ponowoczesne – społeczeństwo ponowoczesności. Namysł nad kondycją współczesnego społeczeństwa* (s. 85–96). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II.
- Czaja, J. (2013). *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*. Kraków: Wydawnictwo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

- Czaputowicz, J. (2018). *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 r.* Pobrano z: https://www.ms.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/minister_jacek_czaputowicz_o_priorytetach_polskiej_dyplomacji_w_2018_roku (18.07.2019).
- Czaputowicz, J. (2019). *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2019 r.* Pobrano z: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/minister-jacek-czaputowicz-o-priorytetach-polskiej-dyplomacji-w-2019-roku> (18.07.2019).
- Czarny, R. (2017). Dyplomacja publiczna: praktyka międzynarodowa i polska. W: Ł. Baratyński, P. Ramiączek, K. Spryszak (red.), *Współczesne wyzwania państwa i prawa: księga jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy naukowej profesora Jerzego Jaskierni*. Warszawa: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Departament Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ (2011). *Dyplomacja publiczna 2011*. Warszawa: Wydawnictwo MSZ.
- Departament Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ (2012). *Raport MSZ. Dyplomacja publiczna 2012*. Warszawa: Wydawnictwo MSZ.
- Departament Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ (2014). *Raport MSZ. Dyplomacja publiczna 2013–2014*. Warszawa: Wydawnictwo MSZ.
- Dobek-Ostrowska, B., Frasz, J., Ociepka, B. (1999). *Teoria i praktyka propagandy*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Dziewiecki, M. (2002). *Ponowoczesność – człowiek – wychowanie*. Pobrane z: https://opoka.org.pl/biblioteka/1/ID/ponowoczesnosc_wychowanie.html (3.03.2019).
- Gilboa, E. (2008). Dyplomacja w epoce informacji. W: B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Grzełowski, B. (2006). *Dyplomacja polska w XX wieku*. Szkoła Główna Handlowa. Warszawa: Oficyna Wydawnicza.
- Gunia, A. (2012). *Wgląd w epokę ponowoczesną*. Pobrane z: https://www.academia.edu/1924245/Wgl%C4%85d_w_epok%C4%99_ponowoczesn%C4%85 (1.03.2019).
- Hereźniak, M. (2011). *Marka narodowa. Jak skutecznie budować wizerunek i reputację kraju*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Ilczuk, D. (2002). *Polityka kulturalna w społeczeństwie obywatelskim*. Kraków: Narodowe Centrum Kultury. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kawecki, W. (2011). Komercjalizacja współczesnej kultury. *Kultura – Media – Teologia*, 1 (4), 8–18.
- Kieliszewski, P. (2008). Polityka kulturalna w społeczeństwie obywatelskim. *Kultura Współczesna: teoria, interpretacje, krytyka*, 1, 149–163.
- Kieliszewski, P., Poprawski, M. (2009). Instytucje publiczne i dyplomacja kulturalna. Potencjały i wyzwania. *Zarządzanie Publiczne*, 3 (9), 19–32.
- Kieliszewski, P., Poprawski, M., Sójka, J. (red.) (2009). *Instytucje upowszechniania kultury w XXI wieku: przeżytek czy nowa jakość?* Poznań: Wydawnictwo Naukowe Bogucki.
- Kuśmierski, S. (1987). *Świadomość społeczna, opinia publiczna, propaganda*. Warszawa: PWN.
- Lenart, K. (2015). Między postmodernistyczną a poststrukturalistyczną wizją polityki. W: K. Cikała-Kaszowska, W.B. Zieliński (red.), *Spółczesność – społeczeństwo ponowoczesności. Namysł nad kondycją współczesnego społeczeństwa*. Pobrane z: http://bc.upjp2.edu.pl/Content/3605/Spoleczenstwo_ponowoczesne.pdf (4.03.2019).
- Leszczyński, M. (2016). Dyplomacja publiczna jako narzędzie międzynarodowego public relations – casus Polski. W: J. Leśny, J. Nyckowiak (red.), *Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce. Nauki humanistyczne i społeczne. Część I. Młodzi Naukowcy* (s. 46–53). Pobrano z: <http://marcinleszczynski.pl/wp-content/uploads/2015/10/Leszczynski-C5%84ski-Dyplomacja-publiczna-jako-narz%C4%99dzie-mi%C4%99dzynarodowego-public-relations-casus-Polski.pdf> (25.02.2019).
- Łoś-Nowak, T. (2011). Polityka zagraniczna w przestrzeni teoretycznej. W: T. Łoś-Nowak (red.), *Polityka zagraniczna. Aktorzy, potencjały, strategie* (s. 17–41). Warszawa: Wydawnictwo Poltext.

- Machiavelli, N. (2005). *Książę*. Przekł. A. Klimkiewicz. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Michałowska, G. (2010). Uwarunkowania międzynarodowej współpracy kulturalnej. W: A.W. Ziętek (red.), *Międzynarodowe stosunki kulturalne. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Miedzińska, M., Kuszykiewicz, A. (2017). *Dyplomacja publiczna wobec wyzwań współczesnego świata*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR.
- MSZ. Dyplomacja publiczna. Pobrano z: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/dyplomacja-publiczna> (24.02.2019).
- MSZ. Polityka zagraniczna. Pobrano z: https://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/dyplomacja_publiczna/ strona archiwalna MSZ (24.02.2019).
- Ociepka, B. (red.) (2008). *Dyplomacja publiczna*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ociepka, B. (red.) (2005). *Kształtowanie wizerunku*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ociepka, B. (2012). Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego. *Przegląd Strategiczny*, 1, 129–139.
- Ociepka, B. (2013). *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Orzechowski, M. (2002). Nowoczesna dyplomacja. W: M. Wilk (red.), *Dyplomacja*. Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Stosunków Międzynarodowych.
- Pacak, P. *Soft power jako środek realizacji celów polityki zagranicznej państwa w systemie postwestfalskim*. Pobrano z: <http://ptsm.edu.pl/wp-content/uploads/publikacje/poziomy-analizy-stosunkow-miedzynarodowych/Pacak.pdf> (1.03.2019).
- Plachciak, A. (2008). Moralne dylematy rozwoju społeczeństw ponowoczesnych. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, 1 (11), 193–199. Pobrano z: http://www.annalesonline.uni.lodz.pl/archiwum/2008/2008_01_plachciak_193_199.pdf (1.03.2019).
- Rybka-Iwańska, K. (2018a). *Czym jest dyplomacja publiczna i dlaczego jest tak ważna?* Pobrane z: https://smardtdiplo.files.wordpress.com/2018/02/2018_dyplomacja-publiczna_czym-jest-dyplomacja-publiczna-i-dlaczego-jest-tak-wac5bcna.pdf (1.03.2019).
- Rybka-Iwańska, K. (2018b). Pobrano z: <https://rybkaiwanska.com/materiały-edukacyjne-pl/> (materiały edukacyjne) (1.03.2019).
- Rybka-Iwańska, K. (2018c). *Jakie wyzwania publiczne wpływają na dyplomację?* Pobrano z: <https://www.slideshare.net/KatarzynaRybkaIwanska/2018-dyplomacja-publiczna-jakie-wyzwania-globalne-wplywaja-na-dyplomacje> (28.02.2019).
- Ryniejska-Kiędanowicz, M. (2015). Polityka zagraniczna a międzynarodowe public relations państw. Relacja pomiędzy teorią stosunków międzynarodowych a teorią public relations. W: K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk (red.), *Dylematy polityki zagranicznej Polski na początku XXI wieku* (s. 69–105). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ryniejska-Kiędanowicz, M. (2015). Rola dyplomacji publicznej w kreowaniu zewnętrznego obrazu Unii Europejskiej. *Przegląd Zachodni*, 1, 157–174.
- Ryniejska-Kiędanowicz, M. (2019). *Dyplomacja publiczna Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Siewierska-Chmaj, A. (2015). Mit polityczny jako narzędzie dyplomacji publicznej i element stosunków międzynarodowych. *Kultura i Polityka: Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie*, 17, 52–64.
- Studia BAS* (2016), 2 (46).
- Sun Wu, Sun Bin. (2012). *Sztuka wojny*. Przeł. J. Zawadzki. Wydawnictwo Create Space.
- Surmacz, B. (2015a). *Autoreferat*. Pobrane z: <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2015/1028/103122-autoreferat-beata-surmacz.pdf> (3.08.2015).
- Surmacz, B. (2015b). *Ewolucja współczesnej dyplomacji. Aktorzy, struktury, funkcje*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Szondi, G. (2008). Filary zarządzania reputacją: dyplomacja publiczna w Europie Wschodniej z perspektywy public relations. W: B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna* (s. 59–86). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

clawskiego.

- Tanalski, D. (1995). Ponowoczesność czy nowoczesność? *Res Humana*, 3. Pobrano z: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4857> (1.03.2019).
- Tukidydes. (1991). *Wojna Peloponeska*. Przeł. K. Kumaniecki. Wrocław: Ossolineum.
- Umińska-Woroniecka, A. (2010). Od promocji stosunków kulturalnych i naukowych do dyplomacji kulturalnej. *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, 5–6, 47–72.
- Waluch, K. (2012). *Sieci współpracy kulturalnej w Europie*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Waszczykowski, W. (2016). *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 r.* Pobrano z: https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/priorytety_polityki_zagr_2017_2021/expose2/expose2016/ (18.07.2019).
- Wąsowska-Pawlik, A. (2013). *Polityka kulturalna Polski 1989–2012*. W: J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla (red.), *Kultura a rozwój* (s. 108–125). Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Wolarczyk, K., Małecka-Wolarczyk, I. (2014). *Tożsamość ponowoczesna w ujęciu Z. Baumana i Z. Melosika*. Pobrano z: https://prezi.com/mzr_pzpyahdw/tozsamosc-ponowoczesna-w-ujeciu-zygmunta-bumana-i-zbyszka-me/ (15.11.2014).
- Woroniecki, J. (2004). Negocjacje wielostronne – przyszłością dyplomacji XXI w. *Roczniki (Annales) Stacja Naukowa PAN w Paryżu*, 7. Pobrano z: <http://paris.pan.pl/pl/images/stories/pliki/PDF/Roczniki/R7/woroniecki.pdf> (26.02.2019).
- Wyciskiewicz, E. (2017). Kultury dyplomacji publicznej i obywatelskiej. W: R. Stemplowski (red.), *Współczesna kultura dyplomatyczna: przybliżenie pierwsze* (s. 313–332). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Zenderowski, R., Cebul, K., Krycki, M. (2010). *Międzynarodowe stosunki kulturalne*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Ziętek, A. (2010a). Dyplomacja publiczna Polski. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K. Politologia*, 1 (17), 65–82.
- Ziętek, A. (red.) (2010b). *Międzynarodowe Stosunki Kulturalne. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Ziętek, A., Olchowski, J. (2007). *Kultura*. W: M. Pietraś (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.